

Twee *Aleochara*-soorten nieuw voor de Nederlandse fauna (Coleoptera: Staphylinidae)

OSCAR VORST

VORST, O., 2001. TWO *ALEOCHARA*-SPECIES NEW TO THE FAUNA OF THE NETHERLANDS (COLEOPTERA: STAPHYLINIDAE). – *ENT. BER., AMST.* 61 (3): 37–41.

Abstract: *Aleochara verna* Say nec auct. and *A. kamila* Likovsky are added to the Dutch list. *Aleochara verna* is a widespread species until now confused with *A. bipustulata*; distribution maps of *A. binotata*, *A. bipustulata* and *A. verna* are presented. Differences in ecological preferences between these closely related species are discussed. *Aleochara kamila* was collected from a tree-hole and a decaying fungus in The Netherlands it seems much rarer than the similar *A. sparsa*.

Oscar Vorst, Poortstraat 55, 3572 HD Utrecht.

Inleiding

De kortschildkevers van het genus *Aleochara* Gravenhorst s.l. parasiteren op vliegenpoppen (Diptera: Cyclorrhapha) en zijn dan ook vooral te vinden op plekken waar veel maden leven, zoals in aas, mest en aanspoelsel. Een drietal soorten die tegenwoordig de genera *Polystomota* Casey en *Emplenota* Casey vormen, houdt er een gespecialiseerde leefwijze op na en is gebonden aan wierbanken langs de kust. De enige Nederlandse vertegenwoordiger van het genus *Rheochara* Mulsant & Rey, *R. spadicea* (Erichson), is gebonden aan molennesten. Uit Nederland zijn tot nu toe zesentwintig soorten van het genus *Aleochara* s.str. bekend (Brakman, 1966; Huijbregts & Krieken, 1985, 1988). De laatste jaren zijn er twee soorten afgesplitst die nu ook in Nederland blijken voor te komen: *Aleochara kamila* Likovsky, verwant aan *A. sparsa* Heer, en *Aleochara verna* Say nec auct., een dubbelganger van *A. bipustulata* (Linnaeus). Een goed recent overzicht, inclusief een geïllustreerde determinatietabel, is te vinden in de publicatie van Welch (1997) over de Britse *Aleochara*-soorten.

Aleochara verna

Brakman (1966) noemt drie soorten behorende tot het subgenus *Coprochara* Mulsant & Rey inlands. Kenmerkend voor dit subgenus is

de aanwezigheid van twee parallelle, onregelmatige rijen van grove punten, die in de lengterichting over het halsschild lopen. Twee soorten, bekend onder de namen *A. verna* en *A. bipustulata*, hebben een meer of minder duidelijke rode vlek op de zwarte elytra; een derde soort, *A. bilineata* Gyllenhal, bezit effen zwarte elytra. De soorten zijn voornamelijk te vinden in mest, aanspoelsel en in kleinere aantallen in de strooisellaag.

Aleochara verna werd door Say beschreven naar materiaal van Missouri (USA). Klimaszewski (1984) meldt in zijn revisie van de Noord-Amerikaanse *Aleochara*-soorten dat Europees materiaal gedetermineerd als *A. verna* behoort tot een andere soort, die in het Nearctische gebied ontbreekt. Inmiddels is duidelijk dat deze soort *A. binotata* Kraatz moet heten (Lohse, 1986; Lohse & Lucht, 1989). Daarnaast is de 'echte' *A. verna* een Holarctische soort die wel degelijk in Europa voorkomt maar niet van *A. bipustulata* onderscheiden is (Klimaszewski, 1984). De vrouwtjes van de drie roodgevlekte *Coprochara*-soorten kunnen vrij eenvoudig op naam gebracht worden aan de hand van de spermatheca. Determinatie van de mannetjes is een stuk lastiger. Hoewel de vorm van de aedeagus bij de drie soorten verschillend is, zijn de verschillen tussen *A. bipustulata* en *A. verna* subtiel. Een beter kenmerk vormt de in de 'internal sac' van de aedeagus gelegen skleriet. In de tabel van Welch (1997) zijn figuren van

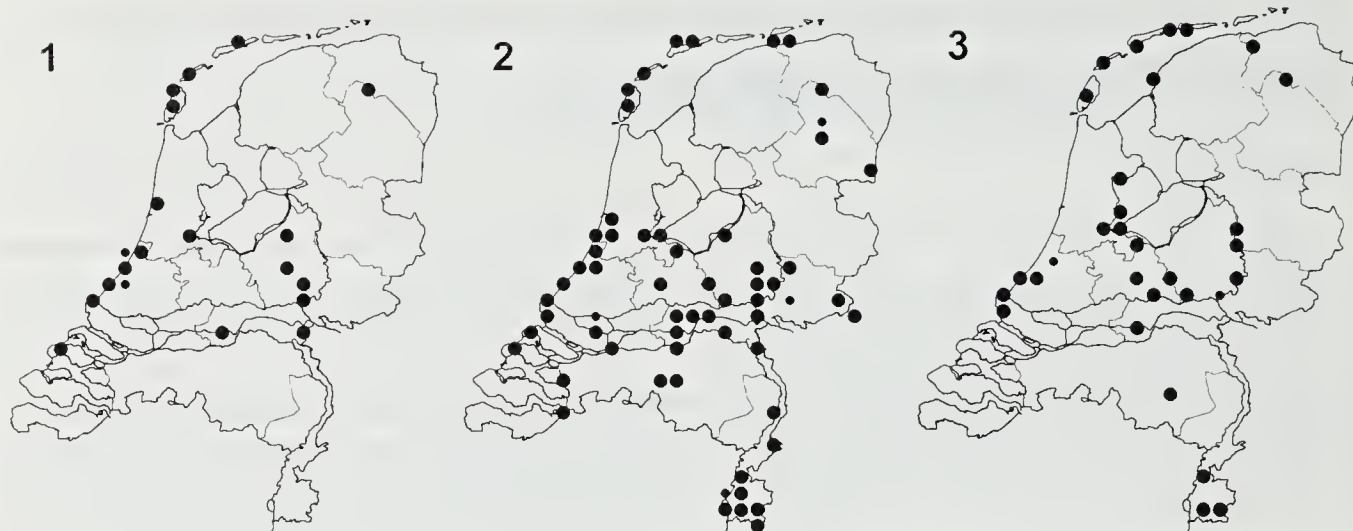

Fig. 1-3. Verspreiding van *Aleochara binotata* (1), *A. bipustulata* (2) en *A. verna* (3) in 10×10 km hokken (RD-grid). Kleine symbolen: waarnemingen van voor 1900; grote symbolen: waarnemingen vanaf 1900. [Fig. 1-3. Distribution of *Aleochara binotata* (1), *A. bipustulata* (2) and *A. verna* (3) in 10×10 km squares (Dutch national grid). Small symbols: records before 1900; large symbols: records since 1900].

de aedeagi opgenomen waarop deze skleriet is afgebeeld.

De afgelopen jaren is *Aleochara verna* in een aantal Noordwest-Europese landen ontdekt: Groot-Brittannië (Owen, 1990), België (Drugmand in litt.), Duitsland (Lohse, 1986), Denemarken (Hansen et al., 1991) en Zweden (Jonasson, 1994). Een recente studie van Maus (1998) laat zien dat *A. verna* binnen het Palearctisch gebied een zeer ruime verspreiding heeft tot in Noord-Afrika (Libië), Nepal, Noord-India en Japan. Aangezien de oudste Europese exemplaren meer dan 150 jaar geleden verzameld zijn is *A. verna* niet recentelijk geïntroduceerd vanuit de Nearctis (Maus, 1998). Het oudste Nederlandse materiaal dat ik gezien heb dateert van augustus 1884 (Arnhem, Veth, NNM).

Door de vangst van twee vrouwtjes van *Aleochara verna* te Emminkhuizen (6.iv.1990) werd me duidelijk dat deze soort ook in ons land voorkomt. Naar aanleiding van deze vondst werd een groot deel van de roodgevlekte *Coprochara*'s aanwezig in Nederlandse openbare collecties en al het materiaal in de collectie van de auteur gereviseerd (in totaal 245 exx). *Aleochara bipustulata* bleek de algemeenste van de drie, komt verspreid door het hele land voor en zal waarschijnlijk wel in de meeste 10×10 km hokken te vinden zijn (fig. 2). Hetzelfde geldt voor *A. verna*, maar

deze is minder algemeen (fig. 3). *Aleochara binotata*, tenslotte, is de zeldzaamste soort en komt voornamelijk op de zandgronden langs de kust en van de Veluwe voor (fig. 1). Mogelijk is *A. binotata* gebonden aan droge zandgronden. De vindplaatsen langs de grote rivieren (Hurwenen, 23.vii.1978, 8.vi.1980, 16.viii.1981, Van der Krift, NNM; Ubbergen, Oude Waal, 31.x.1980, Krikken, NNM) zouden dan betrekking kunnen hebben op de hier aanwezige rivierduintjes.

De verspreidingspatronen van deze drie *Aleochara*-soorten laten een vergelijkbaar beeld zien. Regelmatig worden ook twee soorten in het zelfde monster aangetroffen. Dit geldt met name voor *Aleochara bipustulata* en *A. verna*, en doet vermoeden dat de biotoopvoorkeur van beide niet veel verschilt, danwel een zekere overlap vertoont. Ook de fenologie van deze twee soorten is vergelijkbaar. Gebaseerd op het aantal verzamelde exemplaren is er een piek in het voorjaar en een tweede piek in de nazomer (fig. 5-6). Deze vallen in april/mei en augustus voor *A. verna* en een maand later, in mei en september, voor *A. bipustulata*. *Aleochara binotata* laat een afwijkend beeld zien en is verzameld van mei tot en met oktober. Van deze laatste zijn in het geheel geen vangsten uit de wintermaanden bekend (fig. 4).

Tabel 1 geeft de verdeling van de soorten

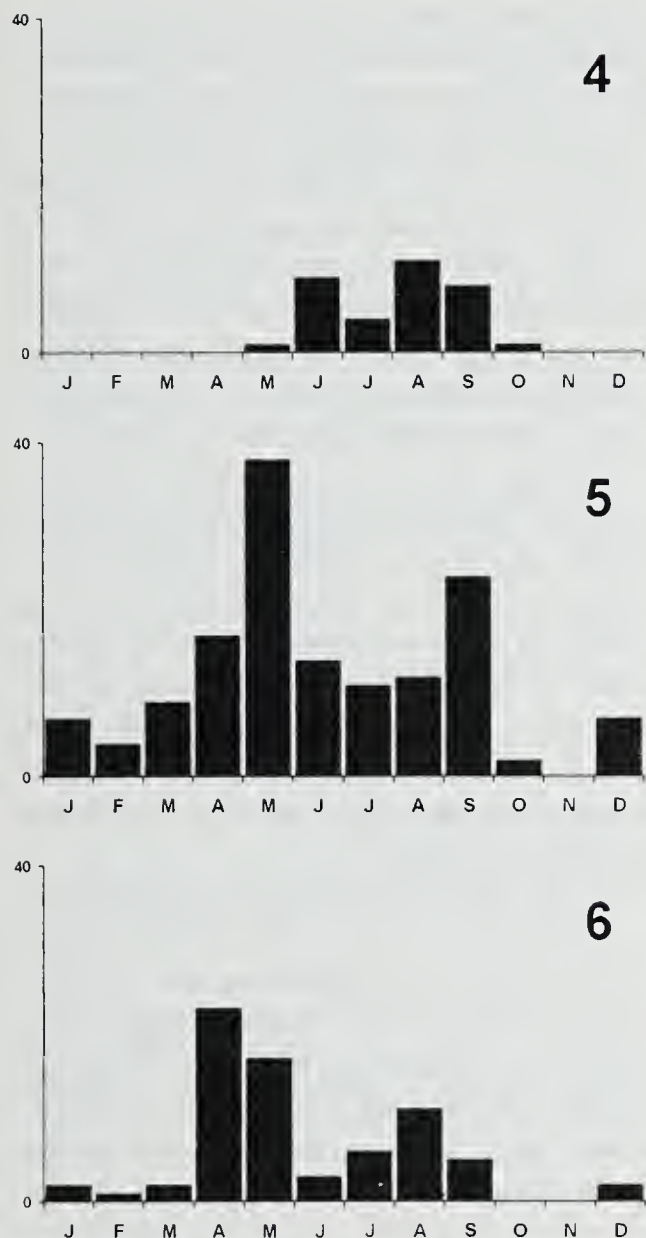

Fig. 4-6. Fenologie van *Aleochara binotata* (4), *A. bipustulata* (5) en *A. verna* (6); aantal exemplaren per maand. [Fig. 4-6. Phenology of *Aleochara binotata* (4), *A. bipustulata* (5) and *A. verna* (6); number of specimens per month].

over verschillende micro-habitats. Ook hier is er geen duidelijk verschil tussen de drie *Coprochara*-soorten te ontdekken. Opmerkelijk is dat mest en aas de enige micro-habitats zijn waar meerdere exemplaren tegelijk verzameld werden: niet zo vreemd als men bedenkt dat dit de plekken zijn waar de voortplanting plaatsvindt. De andere micro-habitats herbergen slechts losse exemplaren, waarschijnlijk zwervers en overwinteraars.

Aleochara kamila

De tweede nieuwe *Aleochara*-soort is tot nu

toe verward met *A. sparsa*. Enige tijd geleden werd duidelijk dat dit een complex van drie soorten betreft. In 1965 splitste Likovsky *A. stichai* af. Enkele jaren later werd een derde soort, *A. diversa* Sahlberg, afgesplitst (Likovsky, 1968). Ongelukkigerwijs was deze naam voordien, onterecht, in gebruik voor *A. albavillosa* Bernhauer, een andere nauwverwante soort. Deze dient volgens de laatste opvattingen *A. funebris* Wollaston te heten (Welch, 1997). Zowel bij Everts (1925) als Brakman (1966) is deze soort dan ook te vinden onder de naam *A. diversa*; in de determinatiesleutel voor de Midden-Europese *Aleochara*'s van Likovsky (1974) onder de naam *A. albavillosa*. De 'echte' *A. diversa*, welke onder deze naam is opgenomen in Likovsky (1974), is inmiddels omgedoopt tot *A. kamila* aangezien de naam *A. diversa* Sahlberg, 1876 een junior homoniem is van *A. diversa* Mulsant & Rey, 1853 (Likovsky, 1984).

De afgelopen decennia is er meer duidelijkheid ontstaan over het voorkomen van *Aleochara sparsa* en de twee afgesplitste soorten, *A. kamila* en *A. stichai*, in Noordwest-Europa. *Aleochara sparsa* blijkt overal de algemeenste van de drie te zijn, ook in Groot-Brittannië, waar *A. kamila* zeldzaam is en waarschijnlijk beperkt tot het zuiden van het land (Welch, 1997). Zij is hier ook minder verbreid dan *A. stichai*. Hoewel bekend uit Noorwegen, Zweden en Finland, is *A. kamila* nog niet in Denemarken ontdekt (Silfverberg, 1992; Hansen, 1996). Hetzelfde geldt voor *A. stichai*. In Duitsland is *A. kamila* bekend van een beperkt

Tabel 1. Voorkomen van de roodgevlekte *Coprochara*-soorten in verschillende micro-habitats. Gegeven is het aantal records, tussen haakjes het aantal exemplaren. [Table 1. Abundance of red-spotted *Coprochara*-species in different micro-habitats. Presented is the number of records and, between brackets, the number of specimens].

micro-habitat	<i>A. binotata</i>	<i>A. bipustulata</i>	<i>A. verna</i>
bodem		10 (11)	1 (1)
onder schors		2 (2)	
aanspoelsel	1 (1)	9 (11)	3 (4)
mest		5 (14)	4 (12)
aas	1 (3)	3 (19)	2 (4)
totaal	2 (4)	29 (57)	10 (21)

aantal regio's, waaronder het aan ons land grenzende Weser-Ems gebied, maar niet uit het Rheinland (Köhler & Klausnitzer, 1998). De verwante *A. stichai* is ook hier minder zeldzaam.

De drie soorten van het *A. sparsa*-complex zijn alleen in het mannelijk geslacht betrouwbaar op naam te brengen. Vooral *A. kamila* en *A. stichai* zijn echter zeer nauw verwant. *Aleochara sparsa* laat zich eenvoudig herkennen door de weinig ontwikkelde crista apicalis van de aedeagus. In de beide andere soorten is deze opvallend ontwikkeld. De vorm van de in de 'internal sac' van de aedeagus gelegen skleriet vormt het onderscheid tussen deze soorten. Waar deze bij *A. kamila* licht gebogen is, vormt hij bij *A. stichai* een duidelijke haak. Goede afbeeldingen van aedeagus en skleriet zijn te vinden in twee artikelen van Welch (1969, 1997).

Tot nu toe was alleen *A. sparsa* uit Nederland bekend (Brakman, 1966; Huijbregts & Krikken, 1985, 1988). In 1992 verzamelde ik *A. kamila* op twee plaatsen in de provincie Utrecht. Op 28 juni werd in Zeist (AC 145.6-453.9) een mannetje verzameld in de vochtige molm van een holle beuk (*Fagus sylvatica* L.); op 28 augustus werd een tweede mannetje verzameld in een rotte zwam aan de voet van een beuk te Vechten (AC 139-452).

De ontdekking op twee vindplaatsen suggereerde dat *A. kamila* mogelijk op meer plaatsen in ons land zou voorkomen. Om deze mogelijkheid te onderzoeken werd een aantal als *A. sparsa* en *A. diversa* auct. gedetermineerde exemplaren uit de collecties van het Nationaal Natuurhistorisch Museum Naturalis en de auteur bestudeerd (ongeveer 60 exx). Hieronder bevonden zich drie mannetjes van *A. kamila*, alle van dezelfde vindplaats Nieuw- en St Joosland (13.iii.1946, Brakman). Een vrouwtje met dezelfde etiketgegevens behoort waarschijnlijk ook tot deze soort. Alle vier de exemplaren waren gedetermineerd als *A. diversa* auct. Duidelijk is dat ook in ons land *A. kamila* zeldzamer is dan *A. sparsa*.

Hoewel de twee recente vondsten van *A. kamila* beide geassocieerd zijn met dood beukenhout is de soort in het buitenland van een

hele reeks verschillende micro-habitats bekend. Het voorkomen op (boom)zwammen en in boomholtes wordt echter meerdere malen gemeld: op 'elfenbankjes', o.a. op iep (*Ulmus*) en es (*Fraxinus*) (Welch, 1997; Whitehead, 1992), molm van een holle eik (*Quercus*; Owen, 1976) en boomholtes (Lott, 1995). Daarnaast is zij gerapporteerd van verscheidene 'nest'-holten: een duiventil, een konijnenhol, een dassenburcht en een 'bird's nest trap' (Lott, 1995; Owen, 1976; Welch, 1997); in de omgeving van Hamburg werd de soort eveneens in een konijnenhol verzameld (Koch, 1989). Ook van aas wordt de soort meer dan eens gemeld. Zij werd verzameld van een dode vos (*Vulpes vulpes* (L.)), van een kuifaalscholver (*Phalacrocorax aristotelis* (L.)) en van een hoopje oude botten (Owen, 1976; Welch, 1997; Whitehead, 1992). Tenslotte wordt ook compost genoemd als micro-habitat (Whitehead, 1992).

Van de derde soort van het *Aleochara sparsa*-complex, *A. stichai*, zijn tot nu toe geen Nederlandse vondsten bekend. Gezien het feit dat deze soort zowel in Groot-Brittannië als in Duitsland voorkomt, en daar minder zeldzaam is dan *A. kamila*, moet zij ook in ons land te vinden zijn. Temeer, daar de soort onlangs ook in België ontdekt is (Drugmand, 1999).

Dankwoord

Mijn dank gaat uit naar J. Krikken & J. Huijbregts (Nationaal Natuurhistorisch Museum Naturalis, Leiden; NNM), B. Brugge (Zoölogisch Museum, Amsterdam) en Th. Heijerman & Y. Jongema (Laboratorium voor Entomologie, Wageningen Universiteit) voor het beschikbaar stellen van materiaal en naar D. Drugmand en H. Bruge voor het beschikbaar stellen van Belgische verspreidingsgegevens.

Literatuur

- BRAKMAN, P. J., 1966. Lijst van Coleoptera uit Nederland en het omliggend gebied. – *Monographieën van de Nederlandsche Entomologische Vereeniging* 2: i-x, 1-219.
- DRUGMAND, D., 1999. *Aleochara stichai* Likovsky, 1965, une nouvelle espèce pour la faune continentale de l'Europe occidentale (Coleoptera Staphylinidae Aleocharinae). – *Bulletin de la Société royale Belge d'Entomologie* 135: 52-56.

- EVERTS, E., 1925. *Coleoptera Neerlandica. Nieuwe naamlijst der in Nederland en het omliggend gebied voorkomende schildvleugelige insecten*: i-vii, 1-140. W. J. Thieme & Cie., Zutphen.
- HANSEN, M., 1996. Katalog over Danmarks biller. – *Entomologiske Meddelelser* 64: 1-231.
- HANSEN, M., S. KRISTENSEN, V. MAHLER & J. PEDERSEN, 1991. Tiende tillæg til 'Fortegnelse over Danmarks biller' (Coleoptera). – *Entomologiske Meddelelser* 59: 99-126.
- HUIJBREGTS, J. & J. KRIKKEN, 1985. Overzicht van wijzigingen in de lijst van Nederlandse kevers (1966-1984). – *Nieuwsbrief European Invertebrate Survey Nederland* 16: 23-30.
- HUIJBREGTS, J. & J. KRIKKEN, 1988. Aanvullingen op de lijst van Nederlandse kevers (1985-1986). – *Nieuwsbrief European Invertebrate Survey Nederland* 18: 7-8.
- JONASSON, T., 1994. Kortvingen *Aleochara verna* (Coleoptera, Staphylinidae) ny för Sverige. – *Entomologisk Tidskrift* 115: 173-174.
- KOCH, K. C., 1989. *Die Käfer Mitteleuropas* E1, Ökologie Band 1: 1-440. Goecke & Evers, Krefeld.
- KLIMASZEWSKI, J., 1984. A revision of the genus *Aleochara* Gravenhorst of America north of Mexico (Coleoptera: Staphylinidae, Aleocharinae). – *Memoirs of the Entomological Society of Canada* 129: [i-ii], 1-211, [1 pl.].
- KÖHLER, F. & B. KLAUSNITZER (eds), 1998. Verzeichnis der Käfer Deutschlands. – *Entomologische Nachrichten und Berichte*, Beiheft 4: [i-ii], 1-185.
- LIKOVSKY, Z., 1965. *Aleochara sparsa* Heer - eine Mischart (Coleoptera, Staphylinidae). – *Annotationes Zoologicae et Botanicae* 22: 1-7.
- LIKOVSKY, Z., 1968. *Aleochara diversa* (J. Sahlberg) - eine Mischart (Coleoptera, Staphylinidae). – *Reichenbachia* 10: 133-141.
- LIKOVSKY, Z., 1974. Gattung *Aleochara*. In: *Die Käfer Mitteleuropas* (H. Freude, K. W. Harde & G. A. Lohse eds) 5: 293-304. Goecke & Evers, Krefeld.
- LIKOVSKY, Z., 1984. Über die Nomenklatur der Aleocharinen (Coleoptera, Staphylinidae). – *Annotationes Zoologicae et Botanicae* 160: 1-8.
- LOHSE, G. A., 1986. *Aleochara*-Studien II. Die rotgefleckten Arten der Untergattung *Coprochara* Mulsant, Rey. – *Verhandlungen des Vereins für naturwissenschaftliche Heimatforschung zu Hamburg* 39: 95-98.
- LOHSE, G. A., & W. H. LUCHT, 1989. *Die Käfer Mitteleuropas* 12, 1. Supplementband mit Katalogteil: 1-346. Goecke & Evers, Krefeld.
- LOTT, D., 1995. *Beetles. Leicestershire red data books*: [i], 1-120. Leicestershire County Council Museums, Arts and Records Service, Leicester.
- MAUS, CH., 1998. Taxonomical contributions to the subgenus *Coprochara* Mulsant & Rey, 1874 of the genus *Aleochara* Gravenhorst, 1802 (Coleoptera: Staphylinidae) – *Koleopterologische Rundschau* 68: 81-100.
- OWEN, J. A., 1976. Further British records for *Aleochara diversa* Sahlb. and *A. stichai* Lik. (Col., Staphylinidae). – *Entomologist's Monthly Magazine* 112: 242.
- OWEN, J. A., 1990. Notes on three species of *Aleochara* (s.g. *Coprochara* Mulsant & Rey) (Col.: Staphylinidae), including two new to Britain. – *Entomologist's Record and Journal of Variation* 102: 227-232.
- SILFVERBERG, H., 1992. *Enumeratio Coleopterorum Fennoscandiae, Daniae et Baltiae*: i-iv, 1-194. Helsingin Hyönteisvaihtoyhdistys, Helsinki.
- WELCH, R. C., 1969. Identification of the *Aleochara diversa* (J. Sahlberg) group (Col., Staphylinidae), including a species new to Britain. – *The Entomologist* 102: 231-234.
- WELCH, R. C., 1997. The British species of the genus *Aleochara* Gravenhorst (Staphylinidae). – *The Coleopterist* 6: 1-45.
- WHITEHEAD, P. F., 1992. *Aleochara diversa* (J. Sahlberg) 1876 (Col., Staphylinidae) new to both Cornwall and Worcestershire. – *Entomologist's Monthly Magazine* 128: 156.

Geaccepteerd 16.viii.2000.